

William Shakespeare

DE KOOPMAN VAN VENETIË

Vertaling Tom Kleijn

Dramatis Personae

De DOGE van VENETIË.	
De PRINS van MAROKKO <i>en</i> <i>de</i> PRINS van ARRAGON	<i>vrijers van Portia.</i>
ANTONIO	<i>een Koopman van Venetië.</i>
BASSANIO	<i>zijn vriend, en vrijer van Portia.</i>
GRATIANO, SALERIO <i>en</i> SOLANIO	<i>vrienden van Antonio en Bassiano.</i>
LORENZO	<i>verliefd op Jessica.</i>
SHYLOCK	<i>een Jood.</i>
TUBAL	<i>een Jood, zijn vriend.</i>
LAUNCELOT GOBBO	<i>een clown, dienaar van Shylock.</i>
DE OUDE GOBBO	<i>vader van Gobbo.</i>
LEONARDO	<i>dienaar van Bassanio.</i>
BALTHAZAR <i>en</i> STEPHANO	<i>dienaren van Portia.</i>
PORTIA	<i>een rijke erfgename, uit Belmont.</i>
NERISSA	<i>haar kamermeisje.</i>
JESSICA	<i>dochter van Shylock.</i>

*Senatoren van Venetië, Leden van het Gerechtshof,
een Cipier, Bedienden en ander Gevolg.*

TONEEL: Venetië en Portia's huis in Belmont.

DE KOOPMAN VAN VENETIË

EERSTE BEDRIJF**SCÈNE I. – Venetië.**

ANTONIO, SALERIO *en* SOLANIO *komen op.*

ANTONIO

Werkelijk, ik weet niet waarom ik zo treurig ben,
Ik ben het moe, jij zegt dat jij het moe wordt;
Maar hoe ik het kreeg of vond of opgelopen heb,
Waarvan het is gemaakt, waar het vandaan komt,
Ik weet het niet.
En mijn treurigheid maakt me zo leeg,
Dat ik mezelf nog nauwelijks herken.

SALERIO

Uw gedachten dobberen op de oceaan,
Waar uw koopvaartschepen onder machtig zeil
Als rijke burgers en mijnheren op de stroom,
Als praalwagens op volle zee,
Neerkijken op het kleine handelsvolk
Dat schommelend voor hen buigt (en hen vereert)
Wanneer uw vloot met haar gebolde vleugels langs hen vliegt.

SOLANIO

Geloof me, had ik zo'n onderneming lopen,
Was ook het merendeel van mijn gevoel daar buiten
Samen met mijn hoop. Ik zou niet anders doen dan
Halmen plukken om te weten hoe de wind staat,
En turen op de kaart naar havens, luwtes, aanlegplaatsen:
En ieder voorval dat me voor de onderneming
Zou doen vrezen, zou me zeker
Treurig maken.

SALERIO Mijn adem die het soepje koelt,
Zou me de stuipen op het lijf jagen wanneer ik eraan dacht,
Hoeveel kwaad te sterke wind op zee kan doen.

Ik zou de zandloper niet kunnen zien
Zonder aan zandbanken en ondieptes te moeten denken,
En hoe mijn trotse Andrea vastloopt in dat zand;
Haar zeilen lager dan de kiel gebogen
Als om haar graf te kussen. En als ik naar de kerk ga
En dat heilige stenen bouwwerk zie,
Zou ik dan niet meteen aan rotspartijen moeten denken
Die door mijn schip slechts teder aan te raken
Haar specerijen in de zee uitstrooien,
De wilde golven in mijn zijde kleden.
Kortom: op dit moment nog zoveel waard
En dan opeens niets meer? Kan ik aan deze dingen
Denken en niet op de gedachte komen
Dat zo'n ongeluk me treurig maakt?
Vertel me niets, ik weet, Antonio is treurig
Omdat hij aan zijn handel denkt.

ANTONIO

Geloof me, nee, mijn onderneming is gelukkig
Niet afhankelijk van één enkel schip
En ook niet van één plaats; en mijn vermogen
Hangt niet af van de voorspoed van dit jaar:
Daarom is het niet mijn handel die me treurig maakt.

SOLANIO

Dan bent u dus verliefd.

ANTONIO Foei, foei!

SOLANIO

Ook niet verliefd: dan houden we het erop dat u treurig bent
Omdat u niet vrolijk bent; en dat het net zo makkelijk is voor u
Te lachen en te zingen en te zeggen dat u vrolijk bent
Omdat u niet treurig bent. Jantje–huilt–Jantje–lacht!
De natuur heeft altijd vreemde schepsels voortgebracht:
Er zijn er die altijd om alles moeten lachen
En als papagaaien krijsen bij een droeve doedelzakmuziek:
En anderen met zo'n zuur karakter

Dat ze nooit hun tanden voor een glimlach laten zien,
Al zweert de dominee dat de grap de moeite waard is.

BASSANIO, LORENZO *en* GRATIANO *komen op.*

Daar komt Bassanio, uw voortreffelijke pleegzoon,
Met Gratiano en Lorenzo. Het ga u goed,
We laten u in beter gezelschap achter.

SALERIO

Ik was graag gebleven tot ik u vrolijk had gekregen,
Als ik niet door betere vrienden overbodig werd gemaakt.

ANTONIO

U bent me heel veel waard.
Maar ik neem aan dat eigen zaken op u wachten
En dat u de gelegenheid benut om weg te gaan.

SALERIO

Goede morgen, waarde heren.

BASSANIO

Hé heren, wanneer gaan we weer eens lachen? Hé, wanneer?
Ik zie jullie steeds minder vaak: hoe komt dat zo?

SALERIO

Zodra je tijd hebt voor ontspanning, graag.

Salerio en Solanio gaan af.

LORENZO

Don Bassanio, nu u Antonio gevonden hebt
Gaan wij er weer vandoor, maar zien u hopelijk
Tegen etenstijd op de afgesproken plek.

BASSANIO

Ik zal er zijn.

GRATIANO

U ziet er niet goed uit, Don Antonio,
U gaat me veel te ernstig met de wereld om:
Wie teveel om de wereld geeft, die draait verlies,—
Geloof me, u bent uitzonderlijk veranderd.

ANTONIO

Ik houd de wereld voor niets anders dan de wereld, Gratiano,
Een podium waarop elk mens zijn rol vervult
En die van mij is treurig.

GRATIANO Laat mij de gek maar spelen,
Laat mij maar rimpels krijgen van 't lachen en de vrolijkheid,
En laat mijn lever liever gloeien door de wijn
Dan dat mijn hart verkilt door zucht en zelfverwijt.
Waarom moet een man wiens bloed zo warm is,
Eruitzien als het grafbeeld van zijn dode grootpapa?
Slapen als hij wakker is? En geelzucht krijgen
Van zijn slecht humeur? Ik zeg u wat, Antonio,
(Ik hou van u en 't is mijn liefde die nu spreekt):
Er zijn zo van die mensen wier gezicht
Als stilstaand water is, zo bleek en groenig,
En die zich in een koppig zwijgen hullen
Alleen om zich een reputatie te verwerven
Van wijsheid, ernst en diep begrip.
Alsof ze wilden zeggen, "Ik ben het heilige Orakel,
Als ik mijn mond opendoe, houdt iedereen zijn bek."
O mijn Antonio, ik ken van die mensen
Die alleen daarom wijs worden genoemd
Omdat ze nooit iets zeggen: terwijl ik zeker weet
Dat als ze praten, ze je meteen vervloeken
Omdat je hen voor gek uitmaakt,—
Ik zal u daar een volgende keer meer over zeggen.
Maar vis niet met dat melancholieke aas
Op die belachelijke buit, op die reputatie:—
Kom Lorenzo,— het ga u ondertussen goed,
Na het eten ga ik verder met mijn preek.

LORENZO

Goed, we laten u tot etenstijd.
Ik ben vast zo'n domme wijze man,
Want Gratiano laat me nooit aan 't woord.

GRATIANO

Ja, als jij nog twee jaar in mijn gezelschap blijft,

Ben je vergeten hoe je eigen stem ooit klonk.

ANTONIO

Het ga je goed, 'k word nog een kletswijf om jouwentwil.

GRATIANO

Oprechte dank, want zwijgen is alleen een deugd

Bij gerookte tong en winkelochters in hun tweede jeugd.

[Gratiano en Lorenzo] gaan af.

ANTONIO

Is er nu wat gezegd?

BASSANIO

Gratiano zegt oneindig veel over niets (meer dan ieder ander in Venetië), zijn verstandige woorden zijn als twee korrels graan in twee hopen kaf: je zoekt de hele dag om ze te vinden en als je ze hebt, zijn ze de moeite van het zoeken niet waard geweest.

ANTONIO

Goed, vertel me nu, wie is die dame

Naar wie je een geheime pelgrimstocht wilt maken –

Je had beloofd me dat vandaag te zeggen?

BASSANIO

Het is je niet onbekend, Antonio,

Hoeveel van mijn vermogen ik verkwistte

Door op grotere voet te leven

Dan mijn bescheiden kapitaal me toestond:

Ik beklaag me niet dat ik me nu beperkt zie

In die levensstijl, maar mijn voornaamste zorg is

Hoe ik fatsoenlijk afkom van mijn schuld,

Waarmee mijn (al te luxe) leventje

Me opgezadeld heeft: aan jou Antonio

Ben ik het meest aan geld en vriendschap schuldig,

En juist jouw vriendschap machtigt me

Je te vertellen van mijn plan

Hoe ik denk af te komen van mijn schuld.

ANTONIO

Alsjeblieft Bassanio, zeg het me,
En als het is zoals je zelf steeds was,
Binnen de grenzen van de eer, dan kun je rekenen
Op mijn beurs, mijzelf en al mijn middelen,
Ze staan je ter beschikking voor je noden.

BASSANIO

Toen ik nog op school zat, schoot ik, als ik een pijl
was kwijtgeraakt, een tweede van hetzelfde gewicht
Dezelfde richting in, maar lette beter op.
Om de eerste terug te vinden en door ze allebei te wagen,
Vond ik vaak beide terug: ik grijp dit kinderlijke voorbeeld aan
Omdat wat ik ga zeggen ook kinderlijk onschuldig is.
Ik ben u veel verschuldigd, en (als een onbekommerd kind)
Verloor ik wat ik schuldig ben, maar als het u beliest
Een tweede pijl dezelfde richting in te schieten
Waarin u de eerste schoot, ben ik er zeker van
(Omdat ik op het doelwit let) ik vind ze allebei,
Of breng uw laatste inzet weer mee terug
En blijf met dank de eerste schuldig.

ANTONIO

Je kent me goed. Daarom verspil je tijd
Mijn vriendschap zo nadrukkelijk te prijzen.
En uit onzekerheid kwets je me dieper
Wanneer je twijfelt aan mijn bereidwilligheid
Dan wanneer je al mijn geld over de balk had gegoooid.
Dus zeg me nu wat ik moet doen,
Wat volgens jou door mij gedaan kan worden,
Ik ben ertoe bereid: daarom, spreek op.

BASSANIO

In Belmont woont een jongedame, een rijke erfgename,
En ze is mooi, en (mooier nog),
Ook rijk aan deugd – en uit haar blik
Ontving ik ooit een mooie woordeloze boodschap:

Haar naam is Portia, niets minder waard
Dan Cato's dochter, de Portia van Brutus,
De hele wereld weet van dit juweel,
Van iedere kust blazen de vier winden
Geduchte vrijers aan, en zonnige lokken
Golven om haar slapen als een gulden vlies,
Waardoor haar huis in Belmont Kolchis' strand lijkt,
Waar menig Jason zijn geluk beproeft.
O Antonio, had ik maar middelen
Om me met een van hen te meten.
Mijn hart voorspelt me zo'n profijt
Dat ik daar zeker mijn fortuin ga maken.

ANTONIO

Je weet, heel mijn vermogen is op zee,
Ik heb geen geld noch handelswaar
Om contant geld te genereren, ga daarom maar
Proberen wat mijn krediet hier in Venetië vermag,—
Rek het gerust op tot de uiterste limiet
Om je voor Belmont en je mooie Portia uit te rusten.
Ga, informeer meteen (dat doe ik ook)
Waar geld te vinden is; ik twijfel niet aan mijn krediet
Ik ken veel mensen wier vertrouwen ik geniet.

Beiden af.

SCÈNE II. – *Belmont.*

PORTIA komt op met haar kamermeisje NERISSA.

PORTIA

Geloof me, Nerissa, mijn kleine lichaam is moe van deze grote wereld.

NERISSA

Dat zou zo zijn (lieve mevrouw), wanneer je tegenspoed zo groot was als je voorspoed: maar voorzover ik weet, zijn mensen die zich overeten aan teveel net zo ziek als mensen die verhongeren met niets; het is daarom goed in matigheid te leven,– van overdaad word je vroeg grijs, maar houd je maat, dan leef je langer.

PORTIA

Mooie zinnen en mooi gezegd.

NERISSA

Ze zouden beter zijn, werd er naar geleefd.

PORTIA

Als doen zo gemakkelijk was als weten wat goed is om te doen, zouden kapellen kerken zijn en krotten paleizen,– het is een goede predikant die zijn eigen raad opvolgt – ik kan gemakkelijker twintig mensen leren wat goed is om te doen dan een van die twintig zijn die mijn eigen lessen op moet volgen. Het hoofd kan wetten uitdenken voor het bloed, maar een hitsig temperament springt over koude regels heen – de jeugd is als een haas zo dwaas en springt over het vangnet van de goede raad dat hem zijn vrijheid kost; maar al dit geredeneer helpt me niet om een echtgenoot te kiezen,– O jee, het woord “kiezen”! Ik mag niet kiezen wie ik wil en niet weigeren wie ik niet wil, zo is de wil van een levende dochter beteugeld door de laatste wil van een dode vader. Het is toch wreed, Nerissa, dat ik er geen mag kiezen en geen mag weigeren?

NERISSA

Je vader was altijd deugdzaam en vrome mannen hebben op hun sterfbed goede invallen,– daarom zal in de loterij die hij heeft uitgedacht met deze drie kistjes van goud, zilver en lood, – waarbij de man die in zijn geest kiest, jou kiest – alleen degene van wie jij echt houdt, het juiste kistje kiezen. Koester je warme gevoelens voor een van die vorstelijke vrijers die al gekomen zijn?

PORTIA

Noem ze alsjeblieft eens op, als jij ze noemt, beschrijf ik hen en dan maak jij uit mijn beschrijving op wat ik voor hen voel.

NERISSA

Eerst is er die Napolitaanse prins.

PORTIA

Ja, dat is inderdaad een domme hengst, want hij praat over niets anders dan zijn paard en hij ziet het als een belangrijke toevoeging aan zijn andere talenten dat hij het zelf kan beslaan: ik ben bang dat mevrouw zijn moeder het met een hoefsmid heeft gedaan.

NERISSA

Dan is er die paltsgraaf.

PORTIA

Die doet niets anders dan zijn neus optrekken (alsof hij zeggen wil “geen handvol, maar een land vol”), hij hoort een leuk verhaal en glimlacht niet (ik ben bang dat hij zich tot een wenende filosoof ontpopt als hij ouder wordt, nu hij in zijn jeugd al zo verschrikkelijk somber is), ik was nog liever met een doodshoofd getrouwd dan met een van die twee: God bewaar me voor die twee.

NERISSA

Wat vind je van die Franse meneer, Monsieur Le Bon?

PORTIA

God schiep hem, daarom mag hij doorgaan voor een man, – ik weet heel goed dat het zondig is om te spotten, maar die! Hij heeft een beter paard dan de Napolitaan, betere gewoontes dan de Paltsgraaf, maar hij is als dertien in een dozijn, als een lijster fluit, begint hij te dansen, die duelleert nog met zijn eigen schaduw. Als ik hem trouw, trouw ik dus met dertien mannen; als hij me versmaadt, vergeef ik hem van harte, want al hield hij krankzinnig veel van me, ik kan zijn liefde nooit beantwoorden.

NERISSA

Wat zeg je dan van Falconbridge, die jonge baron uit Engeland?

PORTIA

Van hem valt niets te zeggen, want hij begrijpt me niet en ik hem evenmin: hij spreekt geen Latijn, Frans of Italiaans en jij kunt voor de rechtbank zweren dat mijn Engels geen stuiver waard is: het is een plaatje van een man, maar helaas! wie kan er

nou praten met een acteur zonder tekst? En wat ziet hij er idioot uit! Ik denk dat hij zijn jasje in Italië heeft gekocht, zijn broek in Frankrijk, zijn hoed in Duitsland en zijn manieren overal.

NERISSA

Wat denk je van de Schotse heer, zijn buurman?

PORTIA

Dat hij een goede buurman is, want hij kreeg van de Engelsman een draai om de oren en zwoer dat hij hem terugbetalen zou zodra hij kon; ik denk dat die Fransman daar borg voor staat en dat ook heeft ondertekend.

NERISSA

Hoe bevalt je die jonge Duitser, de neef van de hertog van Saksen?

PORTIA

Heel walgelijk, 's ochtends als hij nuchter is en uiterst walgelijk in de middag als hij dronken is; op zijn best is hij een beetje erger dan een man en op zijn slechtst maar weinig beter dan een beest, – en als het ergste van het ergste mocht gebeuren, hoop ik toch nog van hem af te kunnen komen.

NERISSA

Als hij aanbiedt om te kiezen en het juiste kistje kiest, zou je weigeren je vaders wil uit te voeren, als je hem weigert.

PORTIA

En daarom, om het ergste te vermijden, zet alsjeblieft een groot glas rijnwijn op het verkeerde kistje, want ook al zat de duivel in de kist, als die verleiding er boven op staat, weet ik zeker dat hij daarvoor kiest. Ik doe alles, Nerissa, om niet met een spons te hoeven trouwen.

NERISSA

Je hoeft niet bang te zijn, dat je een van deze heren krijgt, ze hebben me hun plannen laten weten: ze gaan terug naar huis en vallen je niet langer lastig met hun vrijages. Tenzij je op een andere manier te winnen bent, buiten je vaders regeling met de kistjes om.

PORTIA

Al word ik zo oud als Sibylla, ik zal kuis sterven als Diana, tenzij ik word gewonnen zoals mijn vader wilde. Ik ben blij dat dit pak vrijers zo verstandig is, want er zit er niet een bij die ik niet graag zie vertrekken en ik bid God hen een voorspoedige reis naar huis te gunnen.

NERISSA

Herinner jij je nog, dat toen je vader nog leefde, een Venetiaan (een soldaat en geleerde), hierheen kwam in gezelschap van de Markies van Montferrat?

PORTIA

Ja, ja, dat was Bassanio, zo heette hij, dacht ik, toch?

NERISSA

Dat klopt, van alle mannen op wie mijn dwaze oog ooit viel, was hij het meest een mooie vrouw waard.

PORTIA

Ik herinner mij hem goed en ik herinner me dat hij jouw lof verdient.

Een Dienaar verschijnt.

Wat nu, wat is er?

DIENAAR

De zes vreemdelingen wensen afscheid van mevrouw te nemen: en er is bericht aangekomen van een zevende, de Prins van Marocco, die bericht dat de prins, zijn meester, hier vanavond arriveert.

PORTIA

Als ik de zevende net zo van harte welkom kon heten zoals ik de andere zes vaarwel zeg, dan moet ik blij zijn met zijn komst: maar als hij het karakter van een heilige heeft en de huidskleur van de duivel, heb ik liever dat hij me de biecht hoort dan dat hij me als man toebehoort.

Kom Nerissa, loop vooruit:

Een nieuwe vrijer klopt al aan de deur,

Terwijl je net de poort achter de eerste sluit.

Af.

SCÈNE III. – *Venetië.*

BASSANIO *komt op met SHYLOCK de Jood.*

SHYLOCK

Drieduizend dukaten, juist.

BASSANIO

Ja meneer, voor drie maanden.

SHYLOCK

Voor drie maanden, juist.

BASSIANO

Waarvoor, zoals ik zei, Antonio borg zal staan.

SHYLOCK

Antonio zal borg staan, juist.

BASSIANO

Kunt u me helpen? Doet u me dit plezier? Mag ik uw antwoord weten?

SHYLOCK

Drieduizend dukaten voor drie maanden en Antonio staat borg.

BASSANIO

Uw antwoord graag.

SHYLOCK

Antonio is een goed man.

BASSANIO

Heeft u ooit het tegendeel gehoord?

SHYLOCK

O nee, nee, nee, nee: met 'hij is een goed man', bedoel ik dat hij solvabel is,—
hoewel, zijn vermogen is hypothetisch: hij heeft een koopvaarder op weg naar
Tripolis, een ander naar Indië, en naar wat ik op de Beurs hoorde, is er een derde op
weg naar Mexico, een vierde naar Engeland en dan heeft hij nog andere gevaarlijke
ondernemingen in het buitenland lopen,— maar schepen zijn maar planken, zeelui
maar mensen, er zijn landratten, waterratten, waterdieven en landdieven, (ik bedoel
pi-ratten) en dan is er het gevaar van water, wind en rotsen; de man is desalniettemin
solvabel,— drieduizend dukaten,— ik denk dat ik zijn borg wel kan nemen.

BASSANIO

Dat kunt u zeker.

SHYLOCK

Zeker kan ik dat: en om voldoende zekerheid te krijgen, moet ik erover nadenken,—
kan ik Antonio spreken?

BASSANIO

Als u met ons wilt dineren.

SHYLOCK

Ja, om varkensvlees te ruiken, om te eten van het onderkomen waar jullie profeet, de
Nazarener, de duivel in verbannen heeft: ik koop van u, verkoop aan u, praat met u,
wandel met u enzovoort: maar met u eten, met u drinken en met u bidden doe ik niet.
Is er nieuws op de Beurs? Wie komt daar aan?

ANTONIO komt op.

BASSANIO

Het is Don Antonio.

SHYLOCK [*terzijde*]

Wat lijkt hij op een kruiperige tollenaar!

Ik haat hem want hij is een christen:

Maar nog meer omdat hij in zijn simpele dwaasheid

Gratis geld uitleent en daarmee voor ons de rente

Op de wissels in Venetië om zeep helpt.

Mocht ik hem ooit te pakken krijgen op een zwak moment,

Zet ik hem de pijn die hij me deed betaald.

Hij haat ons uitverkoren volk en scheldt mij uit,

Op de Beurs, waar alle kooplieden elkaar treffen,

Scheldt op mijn handel en mijn zuurverdiende winst,

Die hij woekerrente noemt: vervloekt zij mijn stam

Als ik hem ooit vergeef!